

Dokumentation/rapport från konferensen *Landstingen, regionerna och de nationella minoriteterna*, Stockholm 9 juni 2011

Konferensen *Landstingen, regionerna och de nationella minoriteterna* arrangerades av Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget den 9 juni 2011.

Syftet var att ge kunskap om landstings och regioners skyldigheter enligt Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk och att erbjuda en vitamininjektion och inspiration till arbetet, samt möjlighet till erfarenhetsutbyte och nätverkande.

Målgrupp var landstings- och regionanställda med ansvar för verksamhetsutveckling inom information, kultur, HR, hälso- och sjukvård och/eller utåtriktad verksamhet.

Moderator var Sharon Jåma.

Dagen inleddes med musikunderhållning av Hans Caldaras med musiker.

Här följer en sammanfattning av konferensens övriga programpunkter.

1. Sveriges minoritetspolitik, bakgrund samt reflektioner om det första året med den nya lagen

Lennart Rohdin, enhetschef, Länsstyrelsen i Stockholm

Bakgrunden till den svenska minoritetspolitiken är det arbete som Europarådet sedan det bildades efter andra världskriget har bedrivit för att skydda de mänskliga rättigheterna i Europa.

Redan i Europeiska konventionen om mänskliga rättigheter från 1950 stadgas att medlemsstaterna har en skyldighet att värna de nationella minoriteterna.

Så småningom preciserades och utvecklades skyddet för nationella minoriteter i två andra Europarådskonventioner: Europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk från 1992 och Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter från 1995.

När riksdagen i december 1999 beslutade att Sverige skulle ansluta sig till Europarådets båda minoritetskonventioner uttalades att vi har fem nationella minoriteter – judar, romer, samer, tornedalingar och sverigefinnar.

Sveriges nationella minoritetsspråk är jiddisch, romani chib (alla varieteter), samiska (alla varieteter), meänkieli (alla varieteter) och finska.

Uppskattningsvis har minst 700.000 personer i Sverige minoritetsbakgrund.

Alla de fem nationella minoriteterna har funnits här under lång tid. Samerna är vårt urfolk, finstalande har funnits här sedan tidig medeltid, och romer och judar lika länge som svensk statsbildning. De nationella minoriteterna har samma historiska hemortsrätt till Sverige som majoritetsbefolkningen och är en del av vårt gemensamma historiska kulturarv.

2009 uppmärksammades i Sverige och Finland att 200 år hade gått sedan riket delades av den ryske tsaren. Den gräns som drogs i norr delade inte bara riket utan också de fem nationella minoriteterna.

Före 1809 var Sverige flernationellt och flerspråkigt. 1800-talet präglades av nationalismens framväxt i hela Europa, även i Sverige. Minoriteterna trängdes undan och osynliggjordes.

Mellan 1884 och 1957 var det till exempel endast tillåtet att tala svenska i den svenska skolan.

2009 reformerades den svenska minoritetspolitiken. Man konstaterade att erkännandet av de nationella minoriteterna 1999 visserligen hade varit mycket viktigt, men att det inte hade fått tillräckligt innehåll.

Sverige hade kritiserats både internationellt och på hemmaplan, bland annat för att minoritetspolitiken var alltför geografiskt begränsad, att implementeringen lokalt var bristfällig, att minoriteternas behov inte hade beaktats tillräckligt och att det saknades ett tydligt uppföljningsansvar. Dessutom behövde minoritetsspråken mer stöd för att överleva. Den nya minoritetspolitiska strategin (prop. 2008/09:158) syftar till att:

- säkerställa en bättre efterlevnad av minoritetskonventionerna och uppföljning av vidtagna åtgärder
- motverka diskriminering och utsatthet
- stärka de nationella minoriteternas egenmakt och inflytande
- främja bevarandet av de nationella minoritetsspråken

Språklagen, som trädde i kraft 1 juli 2009, slår fast att svenska är huvudspråk i Sverige och att de nationella minoritetsspråken är jiddisch, romani chib, samiska, meänkieli och finska.

Den 1 januari 2010 trädde lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk i kraft.

Lagen innehåller allmänna bestämmelser, eller grundskydd, som gäller för samtliga fem nationella minoriteter och i hela landet. Den innehåller också ett förstärkt skydd för samiska, finska och meänkieli inom de så kallade förvaltningsområdena.

Kommuner, landsting och regioner i förvaltningsområden får särskilda statsbidrag för att täcka de merkostnader som den nya lagstiftningen kan medföra.

Kommuner som inte redan ingår i ett förvaltningsområde kan ansöka hos regeringen om att komma med. En förutsättning är att den berörda minoriteten stödjer en anslutning. Ansökan ska göras senast 1 april. Många fler kommuner än väntat har ansökt.

De som tar emot statsbidrag ska varje år lämna en redovisning av hur pengarna har använts till Länsstyrelsen i Stockholms län respektive Sametinget. Dessa båda myndigheter har sedan 2010 ett gemensamt uppdrag att följa upp och samordna minoritetspolitiken i landet och årligen rapportera detta till regeringen. I uppdraget ingår också bland annat att bistå andra förvaltningsmyndigheter med rådgivning, information med mer. Erfarenheterna från 2010, det första året med lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk, visar att:

- många, särskilt landsting, har kommit igång sent
- många har inväntat förändringar eftersom 2010 var valår
- några kommuner och flera landsting har ännu inte inlett samråd med nationella minoriteter
- åtskilliga kommuner och de flesta landsting har ännu inte kartlagt de nationella minoriteternas behov av stöd
- nya kommuner/landsting i förvaltningsområden har använt endast en mindre del av statsbidraget, ca en tredjedel
- generellt har ingen beaktat lagens bestämmelser om grundskydd för alla nationella minoriteter i hela landet

Tre framgångsfaktorer för minoritetsarbetet kunde identifieras:

- Tydliga mål och klar förankring i politisk och verksamhetsmässig ledning
- En tydlig samordnande funktion för minoritetsfrågorna i verksamheten
- Fungerande samråd med lokala företrädare för berörd nationell minoritet

Slutsatsen är att resan har börjat när det gäller minoritetspolitiken, men att det är en bra bit kvar.

2. Grundskyddet och andra okända paragrafer

Katarina Popovic och Ann-Marie Algemo, utvecklingsledare, Länsstyrelsen i Stockholm

För att förstå intentionerna i lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk behöver man känna till bakgrunden till lagstiftningen, nämligen Sveriges ratificering av Europarådets konventioner på området och den minoritetspolitiska strategin i propositionen *Från erkännande till egenmakt* (prop. 2008/09:158). Strategin går, som även Lennart Rohdin nämnde, ut på att:

- säkerställa en bättre efterlevnad av minoritetskonventionerna och uppföljning av vidtagna åtgärder
- motverka diskriminering och utsatthet
- stärka de nationella minoriteternas egenmakt och inflytande
- främja bevarandet av de nationella minoritetsspråken

Det är mot denna bakgrund man ska tolka lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk.

Lagen innehåller allmänna bestämmelser, eller grundskydd, som gäller för samtliga fem nationella minoriteter och i hela landet. Den innehåller också ett förstärkt skydd för samiska, finska och meänkieli inom de så kallade förvaltningsområdena och hos vissa myndigheter.

Grundskyddet innebär bland annat att förvaltningsmyndigheter när det behövs på lämpligt sätt ska informera de nationella minoriteterna om deras rättigheter enligt lagen (3 §).

Förvaltningsmyndighet är ett svårdefinierat begrepp. En möjlig definition när det gäller förvaltningsmyndighet i landstingsvärlden är landstingskommunala nämnder med tillhörande förvaltningar som fattar beslut i enskilt ärende. Enskild innebär även organisation och företag, men inte myndighet.

Sättet på vilket man informerar de nationella minoriteterna om deras rättigheter kan förstås variera beroende på verksamhetsområde. Ett sätt är att lägga ut lagen översatt till minoritetsspråken på landstingets/regionens hemsida. Översatta versioner av lagen finns att ladda ner från regeringens hemsida och från minoritet.se.

Informationsträffar som genomförs i samarbete med de nationella minoriteternas organisationer är en annan väg att informera minoriteterna själva, men också allmänheten och myndighetsanställda, om minoriteternas rättigheter.

Bristande information om rättigheterna påverkar enskildas möjligheter att utnyttja sina rättigheter, och okunskap bland allmänheten har bidragit till att den minoritetspolitiska reformen hittills inte har fått avsedd effekt.

Att ordna informationsträffar tillsammans med minoriteterna kan också vara en bra plattform för fortsatt dialog och samråd med dem.

Grundskyddet innebär vidare att:

- det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja de nationella minoritetsspråken (4 §)
- det allmänna ska även i övrigt främja de nationella minoriteternas möjligheter att behålla och utveckla sin kultur i Sverige (4 §)
- barns utveckling av en kulturell identitet och användning av det egna minoritetsspråket ska främjas särskilt (4 §)

Med det allmänna avses all offentlig verksamhet som utövas genom staten, kommunerna och landstingen. Begreppet kultur innebär här till exempel religion, språk, traditioner och kulturarv.

Främja innebär i detta fall att aktiva åtgärder ska vidtas för att stödja språkens och kulturens fortlevnad. En bra grund är att, tillsammans med de nationella minoriteterna, ta fram en plan (kort- och långsiktig) för hur detta ska göras.

När det gäller barns rätt till sitt språk och sin kultur kan man även stödja sig på FN:s barnkonvention, som tar upp detta. Barnombudsmannen kan ge tips och råd om hur man kan arbeta med frågorna.

I grundskyddet ingår också följande paragraf:

- förvaltningsmyndigheter ska ge de nationella minoriteterna möjlighet till inflytande i frågor som berör dem och så långt det är möjligt samråda med representanter för minoriteterna i sådana frågor (5 §)

Delaktighet är en grundprincip både i Europarådets minoritetskonventioner (se till exempel ramkonventionen art. 15 och språkstadgan art. 7.4) och i den svenska minoritetslagstiftningen. Minoritetspolitiken ska bedrivas tillsammans med de nationella minoriteterna.

För att komma igång med samråd bör man ta kontakt med de lokala minoritetsorganisationerna – vet man inte vilka de är kan man gå via de nationella minoriteternas centrala organisationer.

I författningskommentaren till 5 § sägs att nationella minoriteter särskilt bör engageras och ges möjlighet att påverka i frågor som rör användandet av ekonomiska resurser avsatta för minoritetspolitiska åtgärder. Detta är till exempel statsbidraget till landsting, regioner och kommuner.

Stöd för samråd och samverkan med organisationer i samhället finns också i hälso- och sjukvårdslagen, tipsade en av konferensdeltagarna.

Förutom grundskyddet innehåller lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk ett förstärkt skydd för samiska, finska respektive meänkieli inom förvaltningsområdena.

Det finns tre förvaltningsområden, ett för samiska, ett för finska och ett för meänkieli.

Kommuner och landsting/regioner kan ingå i ett eller flera förvaltningsområden.

När en kommun kommer med i ett förvaltningsområde kommer landstinget/regionen där kommunen ligger med per automatik.

10 landsting/regioner och 47 kommuner ingår idag. Fler kommer med från nästa år.

Att det finns förvaltningsområden med ett förstärkt skydd för några av språken har att göra med vad som sägs i Europarådets minoritetsspråkstadga om språk som av hävd används i ett visst territorium inom en stat. Sådana språk får ett högre skydd än så kallade territoriellt obundna språk, som inte identifieras med ett särskilt område.

I Sverige räknas samiska, finska och meänkieli till kategorin med högre skydd. När det gäller jiddisch och romani chib har man inte sett att de haft en historisk hemvist i ett särskilt område i landet. De räknas därför som territoriellt obundna språk med lägre skyddsnivå. Detta kan dock komma att ändras.

Vad gäller då inom förvaltningsområdena?

8 § handlar om myndigheters skyldighet att ge service på minoritetsspråk. Paragrafen säger att enskilda har rätt att använda finska, meänkieli respektive samiska vid sina muntliga och skriftliga kontakter med en förvaltningsmyndighet vars geografiska verksamhetsområde helt eller delvis sammanfaller med minoritetsspråkets förvaltningsområde. Detta gäller i ärenden i vilka den enskilde är part eller ställföreträdare för part, om ärendet har anknytning till förvaltningsområdet.

Ärendet behöver inte handla om myndighetsutövning, som i tidigare minoritetsspråkslagar. ”Ärenden” innebär i princip frågor som rör den enskilde. Med enskild avses inte bara fysiska personer utan även aktieföretag, föreningar och organisationer, men inte myndigheter eller andra offentligt rättsliga organ.

Myndigheten är alltid skyldig att lämna muntligt svar på samiska, finska respektive meänkieli. Om ett beslut fattas ska detta och beslutsmotiveringen kunna lämnas skriftligen.

Översättningen behöver dock inte tillhandahållas samtidigt som beslutet på svenska.

Myndigheten ska även i övrigt sträva efter att bemöta den enskilde på språket, till exempel genom information och rådgivning på minoritetsspråket. Detta är inte tvingande men handlar om att aktivt försöka leva upp till lagens intentioner.

Lagen säger också att förvaltningsmyndigheter får bestämma särskild tid och plats för besök och telefonsamtal på samiska, finska respektive meänkieli (§12).

Utanför ett förvaltningsområde har enskilda, enligt 9 §, rätt att använda finska, meänkieli respektive samiska vid muntliga och skriftliga kontakter i förvaltningsmyndigheters ärenden i vilka den enskilde är part eller ställföreträdare för part, om ärendet kan handläggas av personal som behärskar minoritetsspråket.

11 § säger att förvaltningsmyndigheter ska verka för att det finns personal med kunskaper i finska, meänkieli respektive samiska där detta behövs. Detta gäller både inom och utanför förvaltningsområden.

Ett viktigt mål med minoritetspolitiken är ju att minoritetsspråken ska bevaras och finnas levande i samhället, inte minst i offentliga sammanhang. Myndigheter bör ta reda på vilka språkkunskaper som finns bland personalen och beakta språkkunskaper i samband med rekrytering.

Inom förvaltningsområden ska det också vara möjligt att få tillgång till förskola (17 §) och äldreomsorg (18 §) helt eller delvis på samiska, finska respektive meänkieli.

För äldreomsorgen gäller detsamma utanför förvaltningsområden, om språkkunnig personal finns. Paragrafen bör läsas tillsammans med 5 kapitlet 6 § tredje stycket socialtjänstlagen, som säger att kommuner ska verka för att det finns tillgång till personal med kunskaper i finska, meänkieli eller samiska där detta behövs i omvårdnaden om äldre människor.

Detta stycke lades till i socialtjänstlagen i samband med att lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk kom till.

Ett motsvarande tillägg i hälso- och sjukvårdslagen, om att vårdgivare i hälso- och sjukvården ska verka för att det finns tillgång till personal med kunskaper i samiska, finska eller

meänkieli, föreslogs. Regeringen ansåg dock att ett sådant ansvar redan kunde anses följa av hälso- och sjukvårdslagens bestämmelser om bland annat patientanpassad information, och såg ingen anledning att ändra i hälso- och sjukvårdslagen.

Budgeten för minoritetspolitiken 2011 är 85 miljoner kronor. Av detta är 55 miljoner kronor statsbidrag till kommuner och landsting/regioner i förvaltningsområden, och 4.6 miljoner kronor är organisationsstöd till de nationella minoriteternas organisationer.

Varje landsting/region får 250 000 kr i statsbidrag. Detta ska gå till merkostnader i samband med den nya lagstiftningen.

3. Kultursamverkansmodellen

Erik Åström och Lisa Poska, koordinators för regional samverkan på Kulturrådet

Kultursamverkansmodellen är en ny modell för fördelning av statsbidrag till regional kulturverksamhet, där landstingen och regionerna är med och beslutar vad pengarna ska gå till. Det är den största kulturpolitiska reformen sedan 1974.

2009 beslutade riksdagen att genomföra en ny kulturpolitik (regeringens proposition *Tid för Kultur*). 2010 kom betänkandet *Spela samman* som bland annat innehöll förslag på hur kultursamverkansmodellen skulle kunna vara uppbyggd.

Först ut i modellen är landstingen/regionerna i Skåne, Halland, Gotland, Norrbotten och Västra Götaland. De lämnade in regionala kulturplaner 2010 och beslut om medel till dessa fattades i år. Ytterligare 11 län har anmält intresse om att vara med från och med 2012.

Tanken med den nya modellen är att flytta besluten om kulturpolitiken närmare medborgarna. Dialogen mellan staten, regionerna och kommunerna ska utvecklas, och kulturskaparna och det civila samhället ska bli mer delaktiga i processen.

Landstingen/regionerna får ett ökat inflytande och ett ökat ansvar för fördelning av statliga bidrag. Staten har dock även fortsättningsvis ett övergripande strategiskt ansvar för den nationella kulturpolitiken.

Det är Kulturrådet som fattar beslut om det statsbidrag (en klumpsumma) som landsting/regioner får ta emot och själva fördela. Till grund för Kulturrådets beslut ligger den kulturplan som respektive landsting/region ska upprätta. Planen ska beskriva hur man planerar att arbeta inom ett antal områden: professionell teater-, dans- och musikverksamhet, museiverksamhet, biblioteksverksamhet, konst- och kulturfrämjande verksamhet, regional enskild arkivverksamhet, filmkulturell verksamhet och hemslöjdsfrämjande verksamhet. Även andra områden kan tas upp.

Kulturplanen ska tas fram i samverkan med kommuner i länet, och efter samråd med kulturskapare och det civila samhället.

Användandet av statsbidraget följs upp för att se att det gick dit det var tänkt.

Var kommer då de nationella minoriteterna in i bilden?

De nationella minoriteterna bör involveras i kulturplanen och bjudas in till samrådet med kulturskaparna och civilsamhället. Det är en av de saker Kulturrådet tar upp när man diskuterar kultursamverkansmodellen med landstingen/regionerna.

Det är dock inte ett uttryckligt krav att de nationella minoriteterna ska involveras. Detta är ett problem, påpekade några av konferensdeltagarna.

Den 15 mars i år lämnade Kulturrådet en redovisning till regeringen av sina erfarenheter gällande förberedelserna och införandet av kultursamverkansmodellen. Man konstaterade att

införandet, trots att det hade gått väldigt fort, hade gått bra men att några saker behöver utvecklas. En av dem är dialogen med civilsamhället och kulturskaparna. Det tar tid att finna formerna och det finns stora möjligheter att utveckla denna process framöver.

Kultursamverkansmodellen berör inte hela Kulturrådets bidragsområde. De särskilda medel som Kulturrådet har att fördela till verksamhet som rör de nationella minoriteterna ingår till exempel inte i modellen. När det gäller dessa medel behåller Kulturrådet ensidigt besluten. Även andra medel än dessa öronmärkta kan sökas från Kulturrådet för verksamhet som rör nationella minoriteter.

Ett samverkansråd, bestående av Kulturrådet (ordförande), Konstnärsnämnden, Kungliga Biblioteket, länsstyrelserna genom Länsstyrelsen i Södermanland, Nämnden för hemslöjdsfrågor, Riksantikvarieämbetet, Riksarkivet, Riksteatern och Svenska Filminstitutet, har inrättats för att samordna de nationella kulturpolitiska intressena i kultursamverkansmodellen. Kulturrådet måste samråda med samverkansrådet innan man fattar beslut. Regeringen beslutar vilka som ingår.

4. Socialstyrelsens arbete med nationella minoriteter

Annika Öquist, utredare/samordnare nationella minoriteter, Socialstyrelsen

Socialstyrelsen är en statlig myndighet under Socialdepartementet vars verksamhet rör socialtjänst, hälso- och sjukvård, hälsoskydd, smittskydd och epidemiologi.

Socialstyrelsen arbetar bland annat med tillsyn och vägledning (till exempel nationella riktlinjer).

Riksdag och regering bestämmer vilken inriktning Socialstyrelsens arbete ska ha.

Som statlig myndighet har Socialstyrelsen ett ansvar för att nationella minoriteters behov uppmärksammas och beaktas inom myndighetens verksamhetsfält.

Myndigheten har haft några regeringsuppdrag som rör nationella minoriteter och även initierat egna. Några uppdrag innehåller delar som berör nationella minoriteter.

Annika Öquist är samordnare av minoritetsfrågor och ska fungera som en ingång för nationella minoriteter i frågor som rör dem. Hon träffar och har en dialog med minoriteterna, initierar möten mellan minoriteterna och Socialstyrelsens ledning och andra inom myndigheten, lyfter fram angelägna frågor och tar initiativ till projekt.

En viktig del i arbetet är att bidra till att integrera minoritetsperspektivet i arbeten som pågår. Annika Öquist är placerad på generaldirektörens stab och har därmed en bra överblick över verksamheten.

Socialstyrelsen har konstaterat att det finns en kunskapsbrist i samhället – även på Socialstyrelsen – rörande minoritetslagstiftningen och dess påverkan på socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete. Därför gav Socialstyrelsen 2010 ut ett så kallat meddelandeblad (Socialstyrelsen ger regelbundet ut meddelandeblad för att förklara lagstiftning och andra regleringar). Syftet var:

- att ge personalen inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten kunskap om den nya lagstiftningen
- att ge grundläggande kunskap om vilka de nationella minoriteterna är
- att ge kunskap om vilka minoritetsspråk som har ett särskilt skydd
- att vara ett stöd för personalens arbete med enskilda som tillhör de nationella minoriteterna

-
- att öka kännedomen om minoritetslagstiftningen hos personal inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten

Det långsiktiga målet är att de nationella minoriteterna ska uppleva att det finns en kunskap om och förståelse för de rättigheter som lagen ger inom kommun och landsting (hälso- och sjukvård och socialtjänst). Det kan vara övermäktigt att i en utsatt situation stå på sig och hävda sina rättigheter.

Socialstyrelsen har tagit fram en informationsfolder om nationella minoriteters rättigheter som ska fungera som ett stöd i sådana lägen. Den är liten och kortfattad nog att ha i plånboken, för att vid behov kunna visas för kommun- och landstingspersonal.

Foldern kommer att vara nedladdningsbar på Socialstyrelsens hemsida. En konferensdeltagare föreslog att den också skulle kunna förmedlas via till exempel väntrum.

Framöver avser Socialstyrelsen bland annat att fortsätta integrera minoritetsperspektivet i arbeten som genomförs, öka dialogen med de nationella minoriteterna, samverka med andra myndigheter och genomföra kompetensutveckling inom Socialstyrelsen.

Annika Öquist efterlyste också förslag och synpunkter på vad Socialstyrelsen kan och bör göra framöver.

5. "Det är vi som är minoriteterna"

Susanne Sznajderman-Rytz, ordförande i Sveriges Jiddischförbund

Susanne Sznajderman-Rytz får ofta frågan hur många judar som bor i Sverige. Något exakt svar finns inte (Sverige registrerar inte befolkningen utifrån etnicitet) men man brukar uppskatta antalet till 20 000-25 000.

Susanne Sznajderman-Rytz betonar att det är upp till varje person att avgöra om hon eller han vill vara en del av minoriteten – det är helt frivilligt.

Judar har funnits i Sverige mycket länge. Redan i samband med att Sverige kristnades fanns judiska personer här.

På 1700-talet kom förordningar som reglerade den judiska närvaron i landet. Under 1770-talet anlände den första gruppen judar till Stockholm och den första judiska församlingen etablerades där.

1782 infördes ett så kallat judereglemente i Sverige, vilket bland annat innebar att judarna bara fick bo på vissa orter, att de inte fick ha tjänst i det offentliga eller bedriva verksamhet (ha företag osv). Antisemitismen var påtaglig och en del judar lät sig kristnas.

I slutet av 1700-talet bildades judiska församlingar i Göteborg, Norrköping och Karlskrona. 1838 upphävdes judereglementet.

Judarna i Sverige har olika bakgrund – vissa familjer har funnits här i många generationer, andra kortare tid.

Efter andra världskriget anlände många judiska flyktingar till Sverige. De var då så kallade DP's, Displaced Persons. I likhet med romerna hade de inget land att återvända till efter kriget.

3000 personer, däribland Susanne Sznajderman-Rytz föräldrar, kom till Borås. De hade östeuropeiskt ursprung och talade jiddisch, som också blev Susanne Sznajderman-Rytz modersmål.

Många judiska flyktingar kom också till Sverige från Ungern 1956 och från Polen 1969-70. Idag finns tre stora judiska församlingar i Sverige, i Stockholm, Göteborg och Malmö. Dessa bildar tillsammans Judiska centralrådet. I Borås finns en fristående judisk förening och i Helsingborg har man också nyligen bildat en judisk förening.

Församlingarna har ansvar från vaggan till graven – medlemmen ska försörjas med allt som behövs, religiöst såväl som socialt. Inom församlingarna arbetar många frivilligt med bland annat utbildning. En mycket viktig uppgift för församlingarna är att se till att det finns ett fungerande begravningsällskap. Begravningen måste följa judisk tradition: den ska ske inom två dagar, förberedas på rätt sätt, ske på judisk mark med mer.

Andra viktiga delar i den judiska tron och traditionen är kosthållningen och firandet av judiska helger och sabbaten varje vecka.

I Sverige finns en lång rad judiska frivilligorganisationer och föreningar. Sveriges jiddischförbund är en av dessa. Andra organisationer sysslar till exempel med utbildning, förskola, äldreomsorg, ungdomsverksamhet och idrott.

Statusen som nationell minoritet och de rättigheter den ger är något man är otroligt glad för inom den judiska minoriteten i Sverige. Men fortfarande finns en svag länk där mer behöver göras, nämligen säkerheten. Den judiska minoriteten är utsatt när det gäller hatbrott, vilket Susanne Sznajderman-Rytz egen familj fått erfara. Känslan av att vara lika är ibland väldigt yttlig.

”Det är vi som är minoriteterna”, fortsättning

Soraya Post, en av grundarna till Agnesbergs folkhögskola, och vice ordförande i ERTF (The European Roma and Travellers Forum)

Soraya Post är romsk kvinnoaktivist och människorättsaktivist. Hon har bland annat varit ledamot i Delegationen för romska frågor och Delegationen för mänskliga rättigheter.

Forskning visar att romerna med största sannolikhet ursprungligen kommer från Indien och Pakistan. I Sverige har romer levt sedan 1500-talet, och idag bor omkring 50 000-60 000 romer här. Fem stora romska grupper finns representerade: finska romer, resande, svenska romer, utomnordiska romer och nyanlända romer. De olika grupperna talar olika varieteter av romani chib, ett språk som är besläktat med sanskrit.

Romernas historia i Sverige är kantad av diskriminering, marginalisering och övergrepp i form av bland annat tvångssteriliseringar. Soraya Posts egen mamma tvingades till abort och sterilisering när hon var gravid med sitt tredje barn.

När föräldrarna ville gifta sig frågade prästen om pappan (som inte var resande) verkligen visste vad han gjorde och om han var medveten om vilken grupp mamman tillhörde.

Den mörka historien för romerna i Sverige har naturligtvis påverkat mångaas förtroende för staten och myndigheterna, och har bidragit till den marginalisering som många romer lever i än idag. Det är oerhört viktigt att personer som arbetar på myndigheter känner till detta.

Fram till 1990-talet hände inte mycket på politisk nivå när det gällde romers rättigheter i Sverige, men 1999 beslutade riksdagen att erkänna bland andra romerna som nationell minoritet.

Erkännandet var mycket viktigt, menar Soraya Post. Hon beskriver det som att hon då för första gången kände att hon var jämlik, en första klassens medborgare med både rättigheter och skyldigheter. Innan dess hade hon spelat många roller för att försöka passa in i olika sammanhang.

Det är fortfarande svårt att vara rom, både i Sverige och i övriga Europa – romer diskrimineras och massutvisas, främlingsfientliga partier tar plats i folkvalda församlingar och så vidare. Men allt fler romer kräver nu sina rättigheter, och bland annat Delegationen för romska frågor och Delegationen för mänskliga rättigheter visar att Sverige börjar ta tag i dessa frågor på allvar. Detta väcker kraft och hopp.

Soraya Post vill bidra till att ge romska barn och unga framtidstro. 2007 var hon med och startade Agnesbergs folkhögskola i Göteborg, som är Nordens första romska folkhögskola. I våras gick de sju första studenterna ut.

Skolan har starkt stöd från Västra Götalandsregionen. Styrelsen är politisk och väljs av regionfullmäktige.

Inom Västra Götalandsregionen finns också samrådsgrupper och Soraya Post tycker att dessa fungerar bra. De romska representanterna har möjlighet att påverka.

I Stockholm och i Malmö finns romska kulturcentrum, och i Malmö finns ett romskt kunskaps- och informationscenter. Man arbetar för att bygga broar och skapa förtroende, och anordnar bland annat seminarier och kompetensutbildningar för företag och offentlig verksamhet.

Förra året hade Soraya Post en halvtidstjänst som informatör inom Västra Götalandsregionen. Hon genomförde en kartläggning av de romska gruppernas behov, och föreläste och informerade om romska frågor i regionens olika verksamheter. Det var mycket uppskattat. En tjänst som denna innebär att man får en romsk förebild inom organisationen, som kan inspirera och öppna dörrar även för andra romer.

Västra Götalandsregionen, EU-programmet Interreg Sverige-Norge med fler är finansiärer för projektet Den skandinaviska resandekartan. Där kartläggs resanderomers resvägar och vandringsplatser i de svensk-norska gränstrakterna, i syfte att synliggöra detta dolda kulturarv. Kommuner och landsting kan söka EU-pengar för denna typ av projekt.

Soraya Post avslutade med budskapet att romska organisationer behöver ett större ekonomiskt stöd. De kan göra många viktiga insatser, men de behöver mer resurser.

”Det är vi som är minoriteterna”, fortsättning

Per Niila Stålka, jojkartist, it-konsult och designer

Per Niila Stålka är kulturarbetare och har en bakgrund som ledamot i Sametinget och Samernas kulturråd. Han har rötter i Jokkmokk och Gällivare men är nu bosatt i Stockholm. Under sin presentation vid konferensen gjorde han nedslag hos samer i olika delar av Sverige för att ge några svar på frågan vad samiskt liv och kultur är – en fråga som det förstås finns väldigt många svar på.

Sápmi sträcker sig över Kolahalvön, norra Finland, Norge och Sverige. I Sametingets röstlängd var 7812 personer upptagna 2009. Totalt uppskattas antalet samer i Sverige vara omkring 20 000, men liksom när det gäller de andra nationella minoriteterna finns ingen exakt statistik.

Stockholm kallas ibland Sveriges största sameby. Omkring 7 % av Sveriges samer bor där. Majoriteten bor dock i norra delen av landet.

I Sametingets språkkampanjråds rapport *Samiskan i Sverige* som kom 2008 redovisades en undersökning gjord vid Umeå universitet, som visade att 54% av dem som fanns med i Sametingets röstlängd inte behärskade samiska.

28 % hade kunskaper i nordsamiska, 10 % hade kunskaper i sydsamiska och 8 % hade kunskaper i lulesamiska.

Antalet som talade samiska helt utan svårighet sjönk ju yngre de tillfrågade var. De unga hade inte samiska som förstaspråk i särskilt stor utsträckning.

Samtidigt finns det mycket som tyder på att språket har börjat återhämta sig och att allt fler, inte minst i den unga generationen, börjar lära sig samiska.

Per Niila Stålka berättade om 13-åriga Júhan som är född och uppvuxen i Stockholm. Han är mycket engagerad i samisk kultur, samers rättigheter och bevarandet av språket och har modersmålsundervisning i samiska på distans.

Nyligen var Júhan på den samiska ungdomsorganisationen Sáminuorras årsmöte, där han tog upp frågan om varför Vägverket placerar de samiska ortnamnsskyltarna under de svenska i samiska områden – det borde vara tvärtom. En skrivelse om detta kom med i årsmötets deklaration.

Ann-Ristin är 31 år och bor i Váhtjer/Gällivare. Hon är uppvuxen i en renskötande familj i det sydsamiska området. Fram till dess att hon var sex år fanns det samiska språket närvarande hos henne, men därefter har hon inte använt det (åtminstone inte den talade samiskan – hon påpekar att det också finns ett annat språk i Sápmi som består av gemensamma koder, kroppsspråk och så vidare). Hennes man behärskar inte samiska. Deras fyra barn, däremot, går i samisk skola och förskola och kan mer samiska än båda föräldrarna.

När Per Niila Stålka frågade Ann-Ristin vad hon tycker om det utbud av service som finns för henne som same förstod hon först inte frågan – vilken service? Hon menar att förståelsen och kunskapen om det samiska är låg i majoritetssamhället. I kontakten med myndigheter måste man, för att uppnå sådan förståelse, lägga mycket tid på att förklara och informera om sitt liv som same. Det är hela tiden upp till henne som same att göra detta.

23-åriga Emma, som nyligen tagit sjuksköterskeexamen, bor i Staare/Östersund. Hon behärskar två samiska språk – pappan är lulesame och mamman nordsame – och har samiska som förstaspråk. Hennes lillasyster, vars mor är norsk same, växlar obehindrat mellan norska, samiska och svenska.

Emma är väldigt stolt över att ha samiska som förstaspråk. Hon anser att den samiska kulturen självklart borde få en större plats i samhället. Det går åt rätt håll, tycker hon, och det är viktigt att samerna tar plats och använder sig av sina rättigheter.

Avslutningsvis bjöd Per Niila Stålka på en jojk från Sirges sameby, som hans morfars far brukade jojka när han blickade ut över fjället Uildevis.

”Det är vi som är minoriteterna”, fortsättning

Mona Mörtlund, författare och en av grundarna till Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset

Mona Mörtlund berättade om bildandet av Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset för 30 år sedan, om sökandet efter sin tornedalsfinska identitet och

återerövrandet av modersmålet, meänkieli (tornedalsfinska).

Tornedalingarna är idag omkring 50 000, men inga exakta siffror finns. Meänkieli talas främst i fem kommuner i Norrbotten: Pajala, Övertorneå, Haparanda, Kiruna och Gällivare.

Från början var Tornedalen ett helt finskspråkigt område. Invånarna kallade sitt språk meänsuomi, vår finska, eftersom det skiljde sig från riksfinskan. Idag är benämningen alltså meänkieli (tornedalsfinska). Språket innehåller många äldre ord som inte finns kvar i riksfinskan och har även en hel del inlånning från svenskan.

Sverige och Finland var under drygt 600 år, fram till 1809, samma rike. När riket 1809 delades av den ryske tsaren drogs gränsen genom Tornedalen.

Under 1800-talet startade en omfattande försvenskningssprocess i Tornedalen. Mellan 1884 och 1957 var det endast tillåtet att tala svenska i skolan. Många har vittnat om de ofta mycket hårda metoder som användes i skolorna för att göra barnen svenskspråkiga. Tornedalsfinskan kom att bli ett språk utan status som inte användes i det offentliga livet.

Försvenskningen nådde sin kulmen på 1960-talet. Nästan 100 år av försvenskningsssträvanden hade nått önskat resultat. Föräldrarna i Tornedalen talade svenska med sina barn. Man gjorde det för att man trodde att det var det bästa för barnen, men resultatet blev att många i Mona Mörtlunds generation fick en känsla av främlingskap inför sin egen kultur.

Själv använde hon inte meänkieli aktivt på flera år, men språket fanns runt henne ändå, eftersom föräldrarna och de äldre syskonen talade det. Känslan av att inte höra till var många gånger stark.

Som 16-åring var hon au pair hos en judisk familj i London, och förundrades över deras självklara stolthet över sin judiska kultur. Det utgjorde ingen konflikt att tillhöra en minoritet, bejaka sitt ursprung och ändå vara en del av det engelska samhället. Familjen frågade Mona Mörtlund om hennes tornedalsfinska bakgrund, och hon insåg att hon i princip inte visste något om den.

Hon funderade allt mer kring detta och tillbaka i Sverige kände hon ett behov av att börja tala meänkieli med sina föräldrar. Sakta men säkert återerövrade hon språket.

Hon engagerade sig allt mer i kampen för den tornedalsfinska kulturen och språket, och insikten växte om att Sverige, detta land som hon älskat att tillhöra, medvetet hade velat utplåna hennes språk. Hennes enorma besvikelse över detta gick inte över förrän tornedalingarna blev erkända som nationell minoritet 1999. Det har betytt väldigt mycket.

1981 var Mona Mörtlund med och bildade Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset. Medlemmarna diskuterade, gjorde tidningar, besökte skolor och lyssnade på andra tornedalingars berättelser.

1980-talet var en viktig tid för språkets revitalisering. Många i Mona Mörtlunds generation hade en stark längtan efter att finna sin identitet som tornedalingar och att använda sitt språk. Idag växlar Mona Mörtlund mellan svenska och meänkieli både privat och yrkesmässigt, och det har givit henne ett rikare liv. Allra viktigast är att banden med föräldrarna stärktes så oerhört mycket när de började tala meänkieli med varandra – det blev tydligt att de delade samma historia, kultur och berättelser och var länkar i en kedja.

Under de 30 år som gått sedan Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset bildades har mycket hänt. Språket ifrågasätts inte som förr utan har en självklar plats i Tornedalen, även i offentliga sammanhang. Viss språkundervisning bedrivs i skolan och meänkieli används även i förskolan, dock i blygsam skala än så länge. Det gäller att fortsätta utveckla revitaliseringsarbetet – hotade språk behöver väldigt mycket stöd för att överleva.

Förra året kom Mona Mörtlunds första diktsamling *Jag passerar Juhonpieti när rallarrosen blommar* (publicerad 2001) ut i finsk översättning. Under konferensen i Stockholm läste hon dikter ur den på både svenska och meänkieli.

”Det är vi som är minoriteterna”, fortsättning
Sira Jokinen Lisse, verksam inom den sverigefinska minoriteten

Sira Jokinen Lisse är född i Finland och kom till Motala som treåring tillsammans med sina föräldrar.

Hon är idag mycket engagerad i de minoritetspolitiska frågorna och har besökt många kommuner, suttit med i samarbetsgrupper och träffat politiker. Ofta har man från myndighetens sida förklarat att ”vi behandlar alla invandrare lika”, vilket visar att man inte har förstått vad minoritetspolitiken handlar om.

När man tänker på sverigefinnar tänker man kanske främst på den stora grupp som liksom Sira Jokinen Lisses familj kom till Sverige på 1960- och 1970-talen. Men Sverige och Finland har ju en mycket längre gemensam historia än så.

Under drygt sexhundra år, fram till 1809, var Sverige och Finland ett och samma rike. Finland var med och såg till att Sverige blev den stormakt som det var under en period.

På 1600-talet kom de så kallade skogsfinnarna till bland annat Värmland och Dalarna. Under andra världskriget skickades många finska barn till Sverige.

Efter kriget var den ekonomiska situationen tuff i Finland, och många lockades av Sverige där industrin gick på högvarv under 1960- och 1970-talen. Det var relativt lätt att få arbete och det krävdes inte att man talade svenska.

Barnen sattes i svensk skola, men de förstod ju inte svenska och ofta blev det problem. Som liten tyckte Sira Jokinen Lisse mycket om när man läste för henne, och hon kunde sitta i timmar och höra på sin morfars berättelser. Men i den svenska lekskolan där hon gick kunde hon inte sitta still alls, och uppfattades som bråkig. Det var hennes sätt att reagera på att hon helt enkelt inte förstod vad som sades och gjordes.

I lågstadiet, mellan första och tredje klass, fick hon däremot gå i en finskspråkig klass. Hennes årskull var en av de första som fick denna möjlighet. Att kunna prata finska med klasskamraterna gav trygghet och en känsla av gemenskap.

På mellanstadiet delades klassen. Fortfarande hölls vissa lektioner på finska men många elever övergick mer och mer till svenska. Vissa ville inte prata finska alls.

Sira Jokinen Lisse upplevde en stolthet över att vara sverigefinne, och tyckte att det var häftigt att kunna prata två språk. Men i samhället fanns fördomar och stereotypa bilder av att sverigefinnar söp och slogs, och många barn blev kallade finnjävel i skolan.

Många föräldrar pratade svenska med sina barn för att underlätta för dem att passa in i samhället. Man ville sina barns bästa. Ibland fick barnen, som ofta hade bättre svenskkunskaper än sina föräldrar, tolka i kontakten med myndigheterna.

På somrarna åkte många sverigefinnar till Finland på semester. Där kunde det hända att man blev kallad hurri (svenskjävel) istället för finnjävel, och för många var det svårt att vet var man hörde hemma och passade in.

När hon blev äldre gav sig Sira Jokinen Lisse ut på resor runt om i världen. Hon fick frågan var hon kom ifrån och då kändes det självklart att svara att hon var finsk.

När hon så småningom fick en son var det lika självklart att prata finska med honom. Pappan är från Peru och med honom talar sonen spanska, och när familjen bodde i USA lärde han sig

engelska. Barn har inga problem att lära sig och prata olika språk parallellt – tvärtom. I USA var det heller ingen runtomkring som reagerade på att det pratades olika språk i familjen, men när de återvände till Sverige år 2000 fick Sira Jokinen Lisse rådet att prata svenska med sitt barn. Hon fortsatte med finskan, men han har lärt sig svenska i alla fall.

Synen på och känslorna inför modersmålet har gått upp och ner bland sverigefinnarna – tidigare tog många avstånd från det, nu vill allt fler lära sig och använda språket. Hos många av de föräldrar som inte pratade finska med sina barn finns idag en känsla av skuld, men det gäller att hitta vägar vidare och få till stånd en positiv revitalisering av språket. I detta arbete behövs både minoriteten och majoriteten. Med gemensamma krafter är allt möjligt.

*

Konferensen avslutades med en diskussion/frågestund. Där diskuterades vikten av information och kunskap om minoritetsfrågorna. Minoriteternas egna berättelser är mycket viktiga för att skapa förståelse i majoritetssamhället, inte minst inom myndigheter. En annan fråga som togs upp var finskspråkig service inom hälso- och sjukvården. Det påpekades bland annat att det finns stora brister när det gäller sjukvårdsupplysning på finska i Sverige. I Finland har en utredning gjorts av hur denna typ av service kan förbättras för den svensktalande befolkningen. Det man kommit fram till kan vara användbart även i svenska landsting och regioner, och Finlands ambassad förmedlar gärna kontakt.